

УДК 658:338.246:351.863:334.723 (477)

Фень К.С.
аспірант

Подільського державного аграрно-технічного університету

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ У КОНТЕКСТІ СВІТОВОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

В статті проаналізовано важливість вивчення теоретичних засад та розробка прикладних рекомендацій щодо підвищення рівня економічної безпеки підприємства в країнах, які переходять до ринкових відносин. Зумовлена, в першу чергу, призупиненням темпів розвитку бізнесу в умовах виходу зі світової фінансової кризи. Відповідно, необхідні проведення системно-структурного аналізу та імплементація позитивного світового досвіду забезпечення економічної безпеки підприємства. Економічна безпека держави являє собою комплексну систему, що створюється завдяки виконанню визначеної кількості дій. Держава, регіони, галузі, окремі підприємства й домогосподарства формують свої індивідуальні механізми забезпечення економічної безпеки.

Ключові слова: економічна безпека, держава, суспільство, підприємство, країна.

Фень К.С. ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ В КОНТЕКСТЕ МИРОВОЙ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

В статье проанализированы важность изучения теоретических основ и разработка прикладных рекомендаций по повышению уровня экономической безопасности предприятия в странах, которые переходят к рыночным отношениям. Обусловлена, в первую очередь, приостановлением темпов развития бизнеса в условиях выхода из мирового финансового кризиса. Соответственно, необходимы проведение системно-структурного анализа и имплементация положительного мирового опыта обеспечения экономической безопасности предприятия. Экономическая безопасность государства представляет собой комплексную систему, которая создается благодаря выполнению определенного количества действий. Государство, регионы, отрасли, отдельные предприятия и домохозяйства формируют свои индивидуальные механизмы обеспечения экономической безопасности.

Ключевые слова: экономическая безопасность, государство, общество, предприятие, страна.

Fen K.S. FEATURES OF FORMATION OF ECONOMIC SECURITY COMPANIES IN THE CONTEXT OF WORLD GLOBALIZATION

Analyzed the importance of studying the theoretical principles and application development recommendations to enhance economic security in countries moving to a market economy. Due, primarily, the suspension rate of development of business in the exit from the global financial crisis. According of needed system-structural analysis and implementation of positive international experience to ensure economic security. The economic security of the state is a complex system that is created by the implementation of a number of actions. The state, regions, industries, individual companies and households form their individual mechanisms to ensure economic security.

Keywords: economic security, state, society, company, country.

Постановка проблеми. У розвинених країнах розробляються цільові стратегічні планові документи щодо зміцнення економічної безпеки підприємств, регіонів, галузей. У таких умовах суб'єкти підприємницької діяльності, виконуючи свою вагому соціальну та економічну місії у суспільстві, опиняються у ситуації належного рівня захищеності свого майна та інтересів від впливу чинників зовнішнього середовища. Тому цей досвід цікавий як для розвитку системи безпеки вітчизняних суб'єктів господарської діяльності, так і для безпеки національної економіки.

Аналіз останніх досліджень. Арженовский і публікацій. Різні аспекти формування механізму економічної безпеки досліджували такі вчені, як О. Арєф'єва, С. Арженовский, І. Аніщенко, О. Баженова, А. Базиліук, Д. Белл, Т. Васильців, Д. Воронков, Г. Іващенко, В. Пірумов, В. Похиліук, І. Отенко.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Висвітлення особливостей формування економічної безпеки підприємств в контексті світової глобалізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. В економічно розвинених державах світу більше приділяється увага питанням розробки теоретико-прикладних засад розвитку підприємництва, формуванню сприятливого економіко-правового середовища для ведення підприємницької діяльності. Такі фактори вважаються ключовими при забезпеченні економічної безпеки підприємства як головні чинники її підвищення. Питання, що стосуються забезпечення безпосередньо економічної безпеки підприємства, актуальні в країнах, які докорінно змінюють систему державного устрою, зокрема, перебувають на

стадії ринкової трансформації економіки, або перебувають у кризовому стані (наприклад, у післявоєнний період, період гострих соціальних конфліктів чи економічних криз).

Усвідомлюючи пряму залежність між сприянням розвитку малого та середнього бізнесу та рівнем економічної безпеки підприємства, в економічно розвинених країнах протягом останніх 15–20-ти років було знято більшість адміністративно-законодавчих обмежень, створено сприятливі фінансово-економічні та податкові стимули розвитку підприємництва. Внаслідок упровадження такого комплексу заходів країни Західної Європи та Японія посідають на сучасному етапі розвитку світової економіки провідні позиції за рівнем розвитку бізнесу та показниками економічної безпеки підприємств та високі місця у міжнародних рейтингах за рівнем сприятливості економіко-правового середовища для ведення бізнесу, у зв'язку з цим ці країни є особливо інвестиційно привабливими.

Уряди багатьох розвинених країн (у тому числі Японії, США [3]) офіційно (у програмних документах органів державного управління) визнають об'єктивне існування ризиків (навіть для конкурентоспроможних підприємств), пов'язаних з посиленням агресивності ринкового середовища та загостренням конкуренції у різних сферах діяльності на внутрішньому та світовому ринках. Це вимагає спеціальних організаційних, ресурсних заходів підтримки та забезпечення стійкості й безпеки підприємств, зокрема, сектору малого і середнього бізнесу в цих екстремальних ситуаціях. Уряд Японії визнає, що в умовах глобалізації економіки, швидких та масштабних змін саме підприємства цього сектору економіки

більшою мірою, ніж великі потребують допомоги та державної підтримки [2].

У розвинених країнах світу позитивним є те, що крім моніторингу рівня розвитку підприємництва, розробки і реалізації пропозицій щодо удосконалення державного регулювання його розвитку, до переліку основних завдань органів державного управління входить:

1) створення структурних підрозділів ведення політики у сфері економічної безпеки підприємництва за галузево-територіальною ознакою (досвід США, де крім Адміністрації малого бізнесу питання забезпечення економічної безпеки підприємництва, покладено на регіональні відділення Міністерства внутрішньої безпеки серед малих підприємств [4]);

2) розробка документів стратегічного планового характеру, а також операційних заходів щодо зміцнення економічної безпеки підприємництва (досвід Японії [3], у якій серед офіційно закріплених стратегічних планових документів, які систематично розробляє та реалізує Міністерство економіки, торгівлі та промисловості, передбачено документ під назвою «Підвищення стійкості підприємств сектору малого і середнього підприємництва та розвиток систем економічної безпеки підприємництва». Крім того, урядова стратегія посилення конкурентоспроможності Японської промисловості на світових ринках передбачає сім основних стратегічних напрямів її реалізації, серед яких п'ятий напрям стосується безпосередньо розвитку системи економічної безпеки бізнесу. До основних операційних завдань стратегії внесено посилення фінансової підтримки, поліпшення умов створення нових підприємств, розвиток загальнонаціональної системи забезпечення економічної безпеки та ін. [5]);

3) здійснення систематичного моніторингу внутрішнього та зовнішнього ринків та розробка рекомендацій для органів державного управління, так і безпосередньо підприємств щодо заходів, метою реалізації яких є посилення конкурентних позицій національних підприємств, захисту їх економічних інтересів (досвід США, Японії, Німеччини, Великобританії та Франції [6]);

4) ведення роботи щодо зміцнення інституційної бази захисту права власності. Зокрема, у цьому напрямі країнами ЄС укладено спільну угоду з права інтелектуальної власності між органами влади, академічними і промисловими структурами та науководослідними установами. Існує угода про невиконання зобов'язань за таким договором, згідно з яким всі учасники виконують умови договору, поки не реалізують мету створення спільних науково-дослідних та конструкторських робіт [2]. Надзвичайно популярною серед інтелектуальної еліти Європейського Союзу є Сьома рамкова програма. Її мета – підтримка наукової діяльності, що проводиться в рамках міжнаціонального співробітництва, від спільних проектів і створення мереж до координації дослідницьких програм. Сюди ж входить співпраця між ЄС та третіми країнами. Програма «Співпраця» також поділяється на тематичні підпрограми, кожна з яких працюватиме наскільки це можливо автономно, але в той же час знаходяться у тісному зв'язку, що дозволяє здійснювати міждисциплінарний підхід до областей науки, що має спільні інтереси. Для програми «Співпраця» було визначено десять тематичних областей: здоров'я; продукти харчування, сільське господарство та біотехнології; інформаційні та комунікаційні технології; нанонауки, нанотехнології, матеріали та нові технології виробництва; енер-

гія; навколишнє середовище (у тому числі зміна клімату); транспорт (включаючи космонавтику); соціально-економічні та гуманітарні науки; безпека; космос. Передове місце серед досліджень посідає напрям безпеки, в якому основну питому вагу займає економічна безпека підприємства;

5) пошук та забезпечення джерел фінансування ризикового капіталу, в тому числі в інтересах інноваційної діяльності з метою підвищення рівня НДКР в довгостроковій перспективі (досвід країн ЄС). Це, як правило, фінансування інвестицій як у новостворені підприємства, так і високотехнологічні, а також у розвиток сектору динамічних високотехнологічних дослідницьких малих і середніх підприємств. Для забезпечення останнього ведеться робота у напрямі формування сприятливого макроекономічного клімату, стабільності фінансових ринків, податкового режиму та регулювання прав на інтелектуальну власність [2];

6) надання гарантій за інвестиціями в акціонерний капітал та гарантій за позиками підприємств. У багатьох розвинених державах світу вагомими елементами безпеки підприємництва є функціонування страхових і гарантійних фондів, кредитної кооперації, яка обслуговує клієнтів, традиційно не привабливих для комерційного банківського кредитування (практично вся сфера малого підприємства) [6];

7) здійснення роботи з планування життєвого циклу функціонування підприємств у різних галузях та сферах економіки та надання консультацій з питань забезпечення високої життєздатності підприємств відповідно до їх життєвих циклів, ведеться конкурентна боротьба та сприяння розвитку підприємства у перспективних сферах (досвід Фінляндії) [7];

8) підтримка підприємств, які розпочинають діяльність створенням фондів та механізмів фінансування різних етапів їх становлення (досвід практично всіх країн ЄС, Мексики) [8].

Усвідомлюючи, що серед економічних ризиків функціонування підприємств, зокрема, малого і середнього бізнесу, вагоме місце займають нелегітимні та напівлегітимні дії з боку підприємств великого бізнесу, монополістів тощо, у таких країнах, як Німеччина, Японія, США та інші законодавчо закріплені права та механізми реалізації прав підприємств у разі дискримінаційних дій щодо них. Така практика дозволяє удосконалити характеристики конкурентного середовища, що особливо важливо для країн, які перебувають на посттрансформаційному етапі розвитку економіки. Діяльність органів державного управління у сфері забезпечення економічної безпеки підприємств та підприємництва повинна носити системний характер та бути спрямованою в основному на стимулювання малого та середнього бізнесу, зважаючи на те, що в великому бізнесі більше можливостей захистити себе самостійно.

Важливу роль щодо забезпечення економічної безпеки підприємства у розвинених країнах відіграє страхова сфера, яка виступає головним ризикознижувачим чинником та бере участь у забезпеченні доступу підприємств до фінансових ресурсів та конкурентних позицій на зовнішніх ринках.

Основні потоки капіталу страхових компаній спрямовуються у галузі з високими темпами зростання. У розвитку страхової сфери є прихований резерв економічного сприяння підприємству (особливо малому та середньому, інноваційним проектам підприємств) та зміцненню економічної безпеки суб'єктів підприємницької діяльності. У стратегічних документах органів державного управління

страхування розглядається як інституціональний чинник забезпечення національної конкурентоспроможності, стабільності і зміцнення економічної безпеки країни та сектору підприємництва; передбачені заходи щодо відновлення позицій держави як суб'єкта страхової діяльності та механізми сприяння входженню на ринок великих провідних іноземних страхових компаній.

Одним з механізмів ефективного захисту майнових інтересів суб'єктів підприємницької діяльності – страхувальників у розвинених державах є створення страхових гарантійних фондів у формі неприбуткових державних чи комунальних організацій. Одночасно ці інституції відіграють роль додаткового елемента системи фінансово-кредитного сприяння розвитку підприємств. Фінансові ресурси цих фондів формуються за рахунок обов'язкових відрахувань від сум, які надходять до страхових компаній від того чи іншого виду страхування. Управління фондами та прийняття рішень щодо переліку економічних ризиків суб'єктів підприємницької діяльності, які підлягають відшкодуванню, а також рішень щодо виплат страхових сум, здійснюються страховою радою гарантійного фонду (сформованною представниками державних органів управління та органів місцевого самоврядування). Витрати на адміністрування діяльності гарантійних фондів покриваються за рахунок їх інвестиційної діяльності. Вагомою є роль страхових гарантійних фондів у зміцненні безпеки підприємницької діяльності (зокрема, у секторі малого підприємництва) покриттям таких ризиків, як втрата прибутку, збитки від виробничих перерв, неплатежі контрагентів, неповернення кредиту чи позики, ризики, пов'язані із зовнішньоекономічною діяльністю підприємств [1]. Механізм страхового гарантування використовується також для забезпечення економічної безпеки експортно орієнтованих підприємств. Особливої актуальності набуває це питання в умовах глобалізації світової економіки.

Упровадження позитивних аспектів проаналізованого досвіду зміцнення економічної безпеки підприємств в Україні приділяється недостатня увага.

Упровадження такого комплексу заходів на макро- та мезорівнях економіки призведе до:

- забезпечення високої фінансової ефективності роботи, фінансової стійкості та незалежності підприємств;
- забезпечення технологічної незалежності та досягнення високої конкурентоспроможності технічного потенціалу вітчизняних підприємств;
- досягнення високої ефективності менеджменту, оптимальної та ефективної організаційної структури підприємств;
- досягнення високого рівня кваліфікації персоналу та його інтелектуального потенціалу підприємств;
- мінімізація руйнівного впливу наслідків виробничо-господарської діяльності на стан навколишнього середовища;
- якісна правова захищеність усіх аспектів діяльності підприємств;
- забезпечення захисту інформаційного поля, комерційної таємниці і досягнення належного рівня інформаційного забезпечення роботи всіх підрозділів та відділів підприємства;
- ефективна організація безпеки персоналу, його капіталу та майна, а також комерційних інтересів підприємства [9].

Сьогодні в умовах глобальної економічної кризи формуються нові співвідношення в ієрархічній декомпозиції економічної безпеки, тобто: глобальної, міжнародної, національної, регіональної, економічної її складових [10].

Глобалізація – це явище, яке достатньо повно заявило про себе в останній третині ХХ ст., вона зруйнувала наші уявлення «про простір і час, про систему координат, відповідно до якої ми організували реальність» [11], і виявилася у формуванні глобального економічного, фінансового, культурного, правового та політичного просторів. Ці елементи глобального простору безпосередньо впливають на соціальну практику незалежно від місця географічного розташування, особливостей культури, мови, економіки та фінансів тієї або іншої країни. Отже, потрібно враховувати їх вплив на політичні процеси як в окремих країнах, так і в усьому світі.

Правомірно зробити висновок, що сучасна геополітика тільки тоді збереже свій науковий статус, якщо зможе вийти на рівень аналізу закономірностей, що визначають взаємодію соціального простору і політики, формування основних принципів і закономірностей формування політики, покликаної забезпечити контроль над соціальним простором. Можна погодитися з думкою російського дослідника В. Пірумова [12, с. 12], який звертає увагу на те, що у зв'язку з фундаментальними змінами, що відбуваються сьогодні у світі, потрібно посилити увагу до концептуальних положень геополітики. Разом із тим автор визначає «недорозвинення» методології проведення геополітичних досліджень. Він пропонує визначити геополітику як науку, що вивчає процеси і принципи розвитку держави, регіонів і світу в цілому з урахуванням системного впливу географічних, політичних, економічних, військових, екологічних та інших чинників.

Основними геополітичними чинниками, на думку В. Пірумова, є такі:

- географічні (просторове положення, природні ресурси);
- політичні (тип державності, організаційна структура управління та органи влади, соціальна структура суспільства, наявність громадянського суспільства, свобода преси, взаємини з іншими державами, характер кордонів і режим їх функціонування);
- економічні (рівень життя народу, виробничий аграрні потужності, транспорт, зв'язок і їх інфраструктура, мобілізаційні потужності, стратегічні запаси, економічні зв'язки з іншими державами);
- військові (рівень розвитку, боєготовність і боєздатність стратегічних сил і сил загального призначення; розвиток інфраструктури тилу; рівень розвитку військового мистецтва; рівень підготовки військових кадрів, резервів; міжнародні угоди про обмеження і скорочення озброєнь, про співробітництво і взаємодопомогу; мораторій на випробування і розгортання нового виду озброєнь і військової техніки; ступінь милітаризованості країни);
- екологічні (демографічний тиск на обмежені ресурси планети; виснаження сировинних ресурсів; отруєння і знищення системи життєзабезпечення людини, рослинності і тваринного світу; накопичення радіоактивних, отруйних, вибухонебезпечних технологій; стихійні лиха);
- демографічні (щільність і склад населення, темпи його розвитку);
- культурно-релігійні та етнічні (конфесійні; національні; культурні; трудові традиції; інтереси корінних національностей в інших державах; рівень розвитку науки, освіти, охорони здоров'я, урбаніза-

ції; криміногенна обстановка; культурні й наукові зв'язки з іншими державами) [12, с. 14].

Розкривається сутнісність характеристики безпеки соціального простору, визначаючи його як найважливіший чинник сучасної світової політики. В такому розумінні геополітика більшою мірою претендує на статус методології політичних наук. Мабуть, в умовах певного методологічного вакууму, причому не тільки в Україні, а й у розвинених країнах, у тому числі й у США, який був викликаний кардинальними трансформаціями після розвалу комуністичного блоку, подібні методологічні претензії з боку геополітики неабиякою мірою виправдані. В усякому разі, ресурси і простір, як об'єкт політичних устремлень держави в сучасних міжнародних відносинах, більш речовий, відчутний і об'єктивний елемент для аналізу, ніж загальнолюдські демократичні цінності і права людини.

Висновки з даного дослідження. Як показує іноземний досвід, такі підходи мають передбачати спільну діяльність сил безпеки як вітчизняних, так і іноземних суб'єктів протягом всього терміну дії їх взаємовідносин.

При забезпеченні економічної безпеки суб'єктів підприємництва треба буде враховувати і зміни соціальної ситуації, збільшення масштабів міжнародної міграції робочої сили та зменшення кількості зайнятого населення. Необхідно звернути увагу не тільки на створення систем охорони підприємств, банків, скільки на роботу з їх персоналом, клієнтами, посилити пропаганду надійної та сильної системи захисту ресурсів.

Глобалізаційні процеси зобов'язують економічну безпеку підприємства будувати свою діяльність з огляду на попередження загроз, тобто функціонування їх систем економічної безпеки має базуватись на поєднанні заходів захисту та протидії загрозам, поширюючи такі заходи на всю структуру установ.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Економічна безпека: поняття та її значення [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrreferat.com>.
2. Васильців Т.Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізми забезпечення : [монографія] / Т.Г. Васильців. – Львів : Арал, 2008. – 386 с.
3. Аніщенко І.В. Оцінка ефективності реалізації та фінансове забезпечення програм розвитку малого бізнесу в регіоні / І.В. Аніщенко, Ю.Б. Пінчук // Економіка та держава. – 2005. – № 10. – С. 29–33.
4. Арженовский С.В. Статистические методы прогнозирования : [учеб. пособ.] / С.В. Арженовский, И.Н. Молчанов. – Рн/Д : Рост. гос. экон. Ун-т. РИНХ, 2001.
5. Ареф'єва О.В. Суперечності розвитку як основне джерело загрози безпеці рівноваги економічних систем / О.В. Ареф'єва, О.С. Шнипко // Актуальні проблеми економіки: Науковий екон. журнал. – 03/2006. – № 3. – С. 57–64.
6. Баженова О.В. Застосування системного підходу до аналізу економічної безпеки держави / О.В. Баженова // Вісник Київського національного університету. Серія «Економіка». – 2003. – Вип. 66–67. – С. 122–124.
7. Баженова О.В. Методика визначення оцінки економічної безпеки держави / О.В. Баженова // Актуальні проблеми розвитку підприємницької діяльності в Україні. – Київ, 2003. – Вип. 3. – С. 4–9.
8. Базиліук А.В. Тіньова економіка в Україні: [монографія] / А.В. Базиліук, С.О. Коваленко // НДЕІ Мінекономіки України. – К., 1998. – 206 с.
9. Отенко І.П. Економічна безпека підприємства : [навч. посіб.] / [І.П. Отенко, Г.А. Іващенко, Д.К. Воронков] // Харківський національний економічний університет. – Х. : ХНЕУ, 2012. – 251 с.
10. Похиліук В. Економічна безпека країни в епоху глобалізації / В. Похиліук // Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. – 2009. – № 5. – С. 18–25.
11. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования / Д. Белл ; пер. с англ. – М. : Academia, 1999.
12. Пирумов В. Некоторые аспекты методологического исследования проблемы национальной безопасности России в современных условиях / В. Пирумов. – М., 1993. – Т. 1. – С. 7–16.